

Агляд і ацэнка праектаў і ідэяў рэфармаваньня эканомікі Беларусі

Аляксандар Гатоўскі

2

Дагэтулешнія канцэпцыі і праграмы рэфармаваньня беларускай эканомікі неаднастайныя паводле структуры і мэтаў напісаньня. Іх можна падзяліць на тры буйныя групы:

- 1) праграмныя дакумэнты асноўных партыяў і кандыдатаў у прэзыдэнты краіны;
- 2) канцэпцыі і праграмы рэфармаваньня эканомікі, распрацаваныя незалежнымі групамі экспэртаў;
- 3) дзяржаўныя праекты і праграмы рэфармаваньня эканомікі.

Праграмныя дакумэнты партыяў і кандыдатаў у прэзыдэнты

Да найбольш значных дакумэнтаў гэтай групы належаць:

«Праграма Беларускага Народнага Фронту за перабудову „Адраджэньне“ (БНФ)», 1989 г.¹ Гэта першая праграма рэформаў, распрацаваная БНФ яшчэ да распаду СССР, якая прадугледжвала:

¹ Сборник альтернативных программ развития Беларуси // Под ред. В. М. Шлындикова. Минск, 2001. С. 7–46.

- незалежнасьць Беларусі ад органаў саюзнага кіраваньня, у тым ліку скасаваньне паставак прадукцыі ў агульнасаюзныя фонды, права ўласнасьці Беларусі на нацыянальныя рэсурсы;
- раўнапраўнае суіснаваньне розных відаў уласнасьці, у тым ліку прыватнай; права працоўных калектываў абіраць форму ўласнасьці на сваіх прадпрыемствах;
- самастойнасьць прадпрыемстваў, узаемны паміж якімі маюць будавацца на таварна-грашовай аснове і на поўным гаспадарчым разьліку;
- увядзеньне плянава-рэгуляванага рынкавага мэханізму, у межах якога органы дзяржаўнага кіраваньня здзяйсняюць рэкамэндацыйнае плянаваньне, распрацоўку прагнозаў і варыянтаў сацыяльна-эканамічнага разьвіцьця краіны; забясьпечваюць зьяўленьне на рынку розных вытворцаў і канкурэнцыю паміж імі, змагаюцца з манопалізмам, спрыяюць стабілізацыі рынку, зьніжэньню цэнаў і пераадоленьню нераўнамернасьці разьвіцьця рэгіёнаў; рэгулярна публікуюць у прэсе статыстычныя зьвесткі аб інфляцыйных працэсах, зьменах кошту жыцьця, даходах розных слаёў насельніцтва, вонкавагандлёвых апэрацыях і інш. Пры гэтым асноўнымі сродкамі рэгуляваньня эканомікі з боку дзяржавы выступаюць падаткі, субсыдыі, дзяржаўная замова, фінансава-крэдытныя вагары;
- вольны рынак куплі-продажу замежнай валюты;
- перадачу зямлі ўва ўласнасьць мясцовым Радам, якія даюць яе ў арэнду эканамічным суб'ектам; пры гэтым уводзіцца адзіны зямельны падатак, а арэндавая плата бярэцца ў залежнасьці ад ураджайнасьці зямлі.

На думку аўтараў праграмы, рэформа эканомікі павінна забясьпечыць разьвязаньне асноўных сацыяльна-эканамічных праблемаў, такіх, як забесьпячэньне жыллём, вытворчасьць прадуктаў харчаваньня, а таксама тавараў і паслугаў першай неабходнасьці з мэтай ліквідацыі іх дэфіцыту на спажывецкім рынку.

Ацэнка: для таго часу гэта была досыць радыкальная праграма, бо яна прапанувала пераўтварыць сацыялістычную плянавую эканоміку ў рынкавую. У ёй дэкляруюцца асноўныя прынцыпы рынкавай эканомікі, аднак адсутнічае апісаньне паслядоўнасьці правядзеньня рэформаў. Дакумэнт сьцьвярджае эканамічны су-

вэрэніэт краіны, а гэтаксама і дзейных у ёй суб'ектаў гаспадараньня, што адлюстроўвае сытуацыю канца 1980-х гг., якая характарызувалася паўстаньнем рухаў за незалежнасьць, і дэмакратычныя пераўтварэньні ў рэспубліках яшчэ існага тады СССР.

Наступнымі па часе важнымі праграмамі рэформаў ёсьць «Праграма партыі БНФ»² і «Дэкларацыя праграмных мэтай і прынцыпаў» Аб'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі³, што датуецца 1993 г.

Галоўнай мэтай абодва дакумэнты абвешчаюць пабудову *сацыяльнай* рынкавай эканомікі, што было своеасаблівай рэакцыяй на сытуацыю агульнай эканамічнай нестабільнасьці ў 1993 г., якая характарызувалася вялікай інфляцыяй, скарачэньнем вытворчасці, нарастаньнем дэфіцыту спажывецкіх тавараў і зьніжэньнем узроўню жыцьця насельніцтва. Дакумэнты прапануюць, аднак, розныя шляхі пабудовы такой эканомікі.

У *першым* фармулююцца прынцыпы свабоднага цэнаўтварэньня, падтрымкі канкурэнцыі, увядзеньня прыватнай уласнасьці на сродкі вытворчасці і зямлю, скасаваньня дзяржаўнай замовы на сельскагаспадарчую прадукцыю. Шмат увагі ў ім надаецца падтрымцы сацыяльнай справядлівасьці ў грамадстве, абароне айчыннага вытворцы з дапамогай мытных бар'ераў, а таксама прапануецца праводзіць справядлівую і павольную прыватызацыю прадпрыемстваў, ажыццяўляць актыўную структурную палітыку па зьніжэньні энэрга- і матэрыялаёмістасьці вытворчасці і павышэньні яе экалягічнасьці; жорстка рэглямэнтаваць з боку дзяржавы выкарыстаньне і прыватызацыю сельскагаспадарчых земляў ды інш.

Ацэнка: дакумэнт прапануе актыўную *алеку* дзяржавы над эканомікай, павольны, «прадуманы» і «сацыяльна-справядлівы» працэс рынковых пераўтварэньняў. Галоўная ягоная хіба палягае ў супярэчлівасьці прынцыпаў, частка зь якіх — рынкавыя, тады як астатнія прадугледжваюць актыўнае ўмяшальніцтва дзяржавы ў эканоміку.

Другі дакумэнт прапануе хуткае правядзеньне прыватызацыі, скасаваньне дзяржаўнага кантролю над цэнамі, свабоду суб'ектаў гаспадарчай дзейнасьці,

² Тамсама, с. 47–102.

³ Тамсама, с. 103–112.

усебаковую падтрымку і заахвочваньне з боку дзяржавы прыватнага бізнэсу. Аснову сацыяльнай рынкавай эканомікі мусіў скласьці ўстойлівы эканамічны рост, павышэньне ўзроўню жыцьця ўсіх сацыяльных групаў. «Расьце грамадзкі пірог — расьце і доля кожнага ў ім»⁴.

Агулам, адзначаныя дакумэнты адлюстроўваюць працэс усталяваньня ў краіне палітычных партыяў і адпаведна палярызацыю грамадзкай думкі датычна рынкавых пераўтварэньняў, тэмпай іх правядзеньня і ролі дзяржавы ў эканоміцы.

Наступны блёк дакумэнтаў — *перадвыбарныя плятформы кандыдатаў у прэзыдэнты на выбарах 1994 г.*: Аляксандра Лукашэнкі, Вячаслава Кебіча, Станіслава Шушкевіча, Зянона Пазьняка і Аляксандра Дубка.

У тэзысах праграмы кандыдата ў прэзыдэнты А. Лукашэнкі «Адвесьці народ ад бездані»⁵ робіцца акцэнт на складанай эканамічнай сытуацыі ў краіне, разьвіваюцца ідэі адказнасьці дзяржавы за разьвязаньне эканамічных і сацыяльных праблемаў. Прапануюцца такія захады, як:

- стабілізацыя цэнаў шляхам усталяваньня дзяржаўнага кантролю за цэнаўтварэньнем, барацьба зь іх неабгрунтаваным павышэньнем, увядзеньне крымінальнай адказнасьці кіраўнікоў прадпрыемстваў за парушэньне дзяржаўнай цэнавай палітыкі;
- аднаўленьне кіраваньня эканомікай шляхам увядзеньня рэжыму беспасярэдняга кіраваньня дзяржаўнымі прадпрыемствамі;
- ажыўленьне інвэстыцыйнай палітыкі праз плянамернае павелічэньне рэсурсаў доўгатэрміновага крэдытаваньня банкамі, усталяваньне дыфэрэнцыяваных працэнтных ставак у адпаведнасьці з прыярытэтамі дзяржавы, вызначэньне галінаў эканомікі і інвэстыцыйных праектаў, якія будуць падтрымлівацца дзяржавай;
- узмацненьне функцыяў дзяржаўнага валютнага рэгуляваньня шляхам перакрыцьця ўсіх каналаў выцечкі валютных сродкаў за мяжу, кантролю за валютнымі сродкамі камэрцыйных банкаў за мяжой, матэрыяльнай

⁴ Тамсама, с. 109.

⁵ «Отвести народ от пропасти». Тезисы программы кандидата в Президенты Республики Беларусь А. Лукашенко // Народная газета. 1994. 10 чэрвеня.

і крымінальнай адказнасьці за незаконныя апэрацыі з валютай і яе незаконны вываз за мяжу;

- аднясьненне сельскай гаспадаркі да ліку прыярытэтных аб'ектаў фінансаваньня на аснове кароткатэрміновага і доўгатэрміновага крэдытаваньня, захаваньне сыстэмы калгасаў і саўгасаў;
- далучэньне жыллёвага будаўніцтва да пераліку прыярытэтнага фінансаваньня і пільнае ўвагі дзяржавы;
- падтрымка добрасумленых прадпрымальнікаў.

У праграме галоўнага канкурэнта Лукашэнкі Вячаслава Кебіча «Народ Беларусі павінен жыць дастойна, без страху за будучыню, ганарыцца сабой і сваёй Радзімай!»⁶ зьвяртаецца ўвага на неабходнасьць рэалізацыі антыінфляцыйных захадаў, стабілізацыі вытворчасці, правядзеньня прыватызацыі, захаваньня дзяржаўнага кіраваньня базавымі і сацыяльна значнымі галінамі эканомікі, такімі, як паліўна-энергетычны комплекс, фінансы, транспарт, сувязь, навука і адукацыя, сацыяльнае забесьпячэньне, экалёгія і прыродныя рэсурсы. Прадугледжваецца дзяржкантроль за фармаваньнем цэнаў і тарыфаў на асобныя віды харчаваньня і паслугаў, дзяржаўная падтрымка сельскай гаспадаркі пры захаваньні калгасаў і саўгасаў. Роля прэзыдэнта і ўраду бачыцца ў кіраваньні дзяржаўнымі прадпрыемствамі, інвэстыцыямі і субсыдыямі, занятасьцю насельніцтва і працаўладкаваньнем моладзі і інш.

Станіслаў Шушкевіч у сваіх тэзысах «Дзяржаўнасьць, дэмакратыя, рынак — шлях да дабрабыту»⁷ адзначае, што да эканамічнага крызысу ў краіне прывялі не рэформы, а іх адсутнасьць, і прапаноўвае пачаць рашучыя рэформы, у прыватнасьці: стабілізацыю беларускай грашовай сыстэмы, хуткую прыватызацыю, ліквідацыю перашкодаў свабоднай гаспадарчай дзейнасьці, зьніжэньне падатковага ціску, структурную перабудову сельскай гаспадаркі пры поўнай свабодзе выбару

⁶ «Народ Беларусі павінен жыць дастойна, без страху за будучыню, ганарыцца сабой і сваёй Радзімай!» Праграма Кебіча Вячаслава Францавіча, кандыдата ў Прэзыдэнты Рэспублікі Беларусь // Народная газета. 1994. 10 чэрвеня.

⁷ «Дзяржаўнасьць, дэмакратыя, рынак — шлях да дабрабыту». Тэзісы перадвыбарнай праграмы Станіслава Шушкевіча, кандыдата ў Прэзыдэнты Рэспублікі Беларусь // Народная газета. 1994. 10 чэрвеня.

формаў гаспадараньня і ўласнасьці, стымуляваньне замежных інвэстыцыяў, адрасную сацыяльную падтрымку насельніцтва.

У *«Эканамічнай праграме кандыдата ў прэзыдэнты Э. Пазьняка»*⁸, як і ў тэзысах С. Шушкевіча, выбар зроблены на карысьць рынкавых рэформаў. Падрабязна апісваецца мэханізм увядзеньня ўласнай грашовай адзінкі. Асобны разьдзел прысьвечаны аграрнай палітыцы і зямельнаму пытаньню. Прапануецца свабода дзейнасьці і формаў арганізацыі, адстойваецца ўвядзеньне прыватнай уласнасьці на зямлю, але пры ўмове правядзеньня «разумнай, навукова абгрунтаванай, жорсткай дзяржаўнай палітыкі» ў пытанні прыватызацыі зямлі.

Тэзысы кандыдата ў прэзыдэнты А. Дубка *«Краіне патрэбны гаспадар»*⁹ – гэта *яшчэ больш радыкальны* за пазыцыю А. Лукашэнкі выпад супраць радыкальных рынкавых рэформаў, супраць прадпрымальніцтва, за дзяржаўную ўласнасьць на зямлю і за абсалютныя паўнамоцтвы і асабістую адказнасьць будучага прэзыдэнта перад краінай.

Ацэнка: гэтыя дакумэнты рыхтаваліся ўва ўмовах глыбокага эканамічнага крызысу ў краіне: гіперінфляцыі, падзеньня аб'ёмаў вытворчасці (амаль удвая), росту беспрацоўя, паніжэньня агульнага ўзроўню жыцьця, непразрыстасьці дзеяньняў органаў дзяржаўнага кіраваньня ў пытаньнях прыватызацыі дзяржаўнае маёмасьці. У іх пададзены шырокі спэктар поглядаў на эканамічныя рэформы ў Беларусі – ад радыкальна рынкавага (С. Шушкевіча) да скрайне рэакцыйнага (А. Дубко), што адлюстроўвала далейшую палярызацыю грамадзкае думкі датычна рынкавых пераўтварэньняў. На прэзыдэнцкіх выбарах перамог А. Лукашэнка, які прапаноўваў (з улікам эканамічнай і палітычнай сытуацыі 1994 г.) сярэдні варыянт паміж радыкальнымі рынкавымі пераўтварэньнямі і поўнай рэстаўрацыяй плянавай эканомікі. У адрозьненьне ад таксама цэнтрыскай праграмы яго галоўнага канкурэнта (В. Ф. Кебіча), тэзысы А. Лукашэнкі былі выразней напісаны, зьмяшчалі пералік канкрэтных захадаў.

⁸ Эканамічная праграма кандыдата ў Прэзідэнты Зянона Пазьняка // Народная газета. 1994. 10 чэрвеня.

⁹ А. Дубко, Стране нужен Хозяин // Народная газета. 1994. 8 чэрвеня.

З абраньнем першага прэзыдэнта ў жыцці беларускага грамадства надыходзіць пераломны момант. Ад гэтага часу адбываецца працэс узмацнення дзяржаўнага рэгулявання эканомікай.

У сьнежні 1994 г. зьяўляецца «Праграма Грамадзянскай партыі», прынятая яе ўстаноўчым зьездам¹⁰. Рэагуючы на ўзмацненьне дзяржаўнага рэгулявання, праграма заклікае да «рашучай рынкавай рэформы адразу па ўсіх кірунках», у тым ліку да лібэралізацыі цэнаў, стабілізацыі фінансавай сыстэмы, прыватызацыі і рэструктурызацыі прадпрыемстваў на аснове іх разбуйненьня, да прыватызацыі і продажу зямлі чужаземцам(!).

У кастрычніку 1995 г. была зацьверджаная «Праграма Аб'яднанай грамадзянскай партыі»¹¹. У ёй, у адрозьненьне ад праграмы Грамадзянскай партыі, гаворыцца толькі пра «стварэньне эфэктыўнай і дынамічнай сацыяльна-рынкавай эканомікі на аснове прыватнай уласнасьці, якая забяспечвае высокі жыцьцёвы ўзровень насельніцтва». Зьяўляюцца ідэі льготнага крэдытаваньня жыльлёвага будаўніцтва, забесьпячэньня бюджэтных выдаткаў на сацыяльную палітыку праз пашырэньне сфэры ўжываньня падатку на маёмасьць, што «дазволіць таксама зьняць сацыяльную напружанасьць, якая ўзьнікла ў выніку ўзбагачэньня групы асобаў дзеля недасканалага заканадаўства». У іншым праграма паўтарае папярэднюю.

«Праграма Беларускай партыі працы – шлях да грамадства дэмакратычнага сацыялізму» (сакавік 1996 г.)¹² заклікае да «пабудовы ў Беларусі грамадства, заснаванага на шматукладнай сацыяльна арыентаванай рынкавай эканоміцы», да перадачы грамадзянам у прыватную ўласнасьць асноўных сродкаў вытворчасці і зямлі, да паўсюднага ўтарнаваньня ў эканоміцы краіны прынцыпу ўдзелу наёмных работнікаў у прыбытках прадпрыемстваў. Беларуская партыя працы «адстойвае права кожнага чалавека на працу, стаіць на пазыцыі поўнай занятасьці насельніцтва». Рэалізаваць права грамадзянаў на працу і годную аплату БПП манілася найперш шляхам прыцягненьня інвэстыцыяў у эканоміку і стварэньня

¹⁰ Сборник альтернативных программ развития Беларуси // Под ред. В. М. Шлындикова. Минск, 2001. С. 113–124.

¹¹ Тамсама, с. 125–143.

¹² Тамсама, с. 171–191.

на гэтай аснове новых працоўных месцаў, заклікала да каардынацыі дзеянняў прадпрымальнікаў, дзяржавы і прафэсійных зьвязяў дзеля пераадоленьня адставаньня галінаў эканомікі на аснове дзяржаўных інвэстыцыяў. Пры гэтым у праграме адзначаецца, што «ўкараненьне новай эканамічнай палітыкі — працяглы працэс».

«Праграма Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Народная Грамада)»¹³, прынятая на аб'яднаўчым зьездзе ў чэрвені 1996 г., выступала «як супраць усеагульнай прыватызацыі, гэтак і супраць усеагульнай дзяржаўнай уласнасьці на сродкі вытворчасьці». У якасьці ідэалу яна прапаноўвала шматукладную (зьмяшаную) рынкавую сацыяльную і экалягічную эканоміку, «у якой свабоднае прадпрымальніцтва спалучаецца з пэўным (у рамках нацыянальнай неабходнасьці) дзяржаўным рэгуляваньнем гаспадарчага разьвіцьця на макраўзроўні».

Ацэнка: у справе эканамічных рэформаў палітычныя партыі робяцца мала адрознымі адна ад адной.

Гэтую тэндэнцыю замацоўваюць *перадвыбарныя плятформы кандыдатаў* на альтэрнатыўных прэзыдэнцкіх выбарах 1999 г. Напрыклад, у *праграме прэ-тэндэнта Міхаіла Чыгіра*¹⁴ гаворыцца пра неабходнасьць стварэньня адкрытай шматукладнай рынкавай сацыяльна арыентаванай эканомікі. Адзначаецца неабходнасьць забесьпячэньня стабільнасьці нацыянальнай валюты і адноснай устойлівасьці цэнаў, адмовы ад безрэсурсавай крэдытнай экспансіі (эмісіі грошай), забесьпячэньня пры распрацоўцы дзяржаўнага бюджэту ягонае абгрунтаванасьці, рэальнасьці і сацыяльнай накіраванасьці; стварэньня заканадаўчай базы дзеля пахутчэньня прыватызацыі, правядзеньня жорсткай палітыкі абароны айчынных таваравытворцаў у спалучэньні зь лібэралізацыяй як унутранага, гэтак і замежнага гандлю і інш. Па сутнасьці, праграма прапаноўвала адно касмэтычную карэкцыю існуючай эканамічнай сыстэмы. Няма радыкальных падыходаў да рынкавай эканомікі і ў плятформе кандыдата ад БНФ З. Пазьняка¹⁵.

На прэзыдэнцкіх выбарах 2001 г. А. Лукашэнка ў сваёй перадвыбарнай праграме¹⁶ яшчэ раз пацьвердзіў раней абраныя эканамічныя прыярытэты, такія,

¹³ Тамсама, с. 144–170.

¹⁴ Тамсама, с. 235–240.

¹⁵ Тамсама, с. 241–253.

як стымуляваньне экспарту і жыльлёвага будаўніцтва, падтрымка сельскай гаспадаркі пры захаванні калгасаў і саўгасаў, кантроль за цэнамі, прымусовае разьмеркаваньне выпускнікоў вышэйшых навучальных устаноў і інш. Новым тут ёсьць пункт аб лібэралізацыі эканомікі і стымуляваньні прадпрымальніцкай актыўнасьці. Увогуле, праграма не прадугледжвае якіх-небудзь значных рэформаў, у тым ліку рынкавых, а толькі эвалюцыйны рух наперад, заснаваны «на палітычнай і сацыяльна-эканамічнай стабільнасьці грамадства».

Праграма кандыдата ў прэзыдэнты Ўладзімера Ганчарыка¹⁷ заклікала зьліквідаваць перашкоды ў эканамічнай актыўнасьці праз увядзеньне заяўчага прынцыпу рэгістрацыі прадпрыемстваў для прадпрымальнікаў, забесьпячэньне незалежнасьці банкаўскай сыстэмы і забарону выданьня эмісійных крэдытаў, скарачэньне дзяржаўных вытратаў і дзяржапарату, зьніжэньне і спрашчэньне падаткаў, спрашчэньне мытных працэдураў і зьніжэньне вонкавагандлёвых мытаў, наданьне калгасам і саўгасам права зьмяняць форму ўласнасьці. Праграма хаця і заклікае лібэралізаваць эканоміку, але ў ёй нічога не гаворыцца, як будучы праводзіцца рынкавыя пераўтварэньні. Напрыклад, ні слова няма пра прыватызацыю, затое ёсьць разьдзел пра тэхналягічнае пераўзбраеньне і рэструктурызацыю прадпрыемстваў з дапамогай унутраных і вонкавых інвэстыцыяў.

Тэзысы перадвыбарнай праграмы Сяргея Гайдукевіча таксама ня ўтрымліваюць ніякіх новых эканамічных ідэяў¹⁸. Гаворыцца адно пра неабходнасьць рэформы падатковай сыстэмы на расейскі ўзор, новай інвэстыцыйнай палітыкі (без тлумачэньня яе сутнасьці), выкарыстаньня выгаднага геапалітычнага становішча і інш. Да адрозьненьняў ад праграмаў іншых кандыдатаў можна аднесць толькі пункт пра разьвіцьцё экалягічнага турызму.

Такім чынам, зь цягам часу эканамічныя праграмы розных палітычных сілаў перасталі сутнасна адрозьнівацца міжсобку.

¹⁶ «Вместе за сильную и процветающую Беларусь!» Предвыборная программа Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко // Советская Белоруссия. 2001. 21 жніўня.

¹⁷ В. Гончарик, «Добро вашему дому!» Тезисы программы кандидата в Президенты Республики Беларусь // Советская Белоруссия. 2001. 31 жніўня.

¹⁸ «Порядок в стране, достаток в доме». Кандидат в Президенты Республики Беларусь Гайдукевич Сергей Васильевич. Тезисы предвыборной программы // Советская Белоруссия. 22 жніўня.

Канцэпцыі і праграмы рэфармаваньня эканомікі, распрацаваныя незалежнымі групамі экспэртаў

Незалежныя групы экспэртаў прапаноўваюць больш прафэсійныя ў параўнаньні з канцэпцыямі палітычных партыяў варыянты рынкавага рэфармаваньня нацыянальнай эканомікі.

«Прапановы па фармаваньні эканамічнай палітыкі (этап стабілізацыі)». Ухваленыя Камісіяй па эканамічнай палітыцы і рэформах Вярхоўнае Рады 13-га скліканьня. *Аўтарскі калектыў: Шлындзікаў У. М., Злотнікаў Л. К., Бабрыцкі Н. Г., 1996 г.*¹⁹

У дакумэнце падкрэсьліваецца, што да 1996 г. нэгатыўныя працэсы ў эканоміцы краіны ўсё яшчэ не былі спыненыя: рэальны ўзровень жыцьця падаў разам з аб'ёмам валавога ўнутранага прадукту, а жабрачы жыцьцёвы ўзровень насельніцтва забясьпечваўся коштам праяданьня асноўных фондаў. У дакумэнце былі прапанаваныя прынцыпы правядзеньня эканамічнае палітыкі, у ліку якіх — пашырэнне эканамічнай свабоды і стымуляваньне прадпрыемльніцтва, абарона прыватнай уласнасьці, фармаваньне прыватнага сэктару і спрыяньне разьвіцьцю канкурэнцыі, дзяржаўная падтрымка экспарту і пэрспэктыўных вытворчасьцяў, забесьпячэньне сацыяльнае стабільнасьці. Рэалізаваць іх, на думку аўтараў, можна толькі правёўшы комплекс макраэканамічных захадаў (агулам іх прапаноўвалася 98). Прычым побач з рынкавымі захадамі, такімі, як лібэралізацыя цэнаў у АПК, зьніжэньне імпартавых мытаў да ўзроўню, прынятага ў СГА, стварэньне рынку капіталу і фондавага рынку, знаходзіліся «захады для рэгуляваньня прыцягненьня замежных інвэстыцыяў у банкаўскую і страхавую справы з мэтай забесьпячэньня дзяржаўнае эканамічнае бясьпекі», «рэгуляваньне цэнаў на паліва на ўзроўні сумежных краінаў», «абмежаваньне розніцы ў даходах 10% найбольш багатых і бедных групаў насельніцтва на пэрыяд стабілізацыі ў рамках 10-кратных суадносінаў».

¹⁹ Сборник альтернативных программ..., с. 254–265.

Аўтары, аднак, абмяжоўваюцца пералічэньнем захадаў і не разглядаюць магчымасьцяў, умоваў, мэханізмаў, пасьлядоўнасьці і меркаваных вынікаў іхнае рэалізацыі. Найчасьцей гэтыя захавы проста дэкляруюцца, нахшталт: «Забясьпечыць канвэртаванасьць беларускага рублю».

Ацэнка: разгледжаны дакумэнт — гэта рэакцыя на найбольш вострыя тагачасныя праблемы ў эканоміцы. У ім адсутнічае сыстэмны погляд на працэс рынкавага рэфармаваньня, хаця яно і дэкляруецца ў якасьці галоўнага элементу эканамічнай палітыкі.

«Канцэпцыя і праграма эканамічных рэформаў (Нацыянальны выканаўчы камітэт)». Аўтарскі калектыў: Багданкевіч С. А., Башарымаў У. С., Раманчук Я. К., Карпенка Г. Дз. і інш. — 1998 г.²⁰

Гэты дакумэнт выяўляе сабой рэакцыю на згарненьне ў 1996—1998 гг. рынковых рэформаў у краіне й зварот да сацыялістычных мэтадаў кіраваньня эканомікай. У першай частцы ставіцца дыягназ стану эканомікі, выкрываюцца перашкоды на шляху пасьлядоўнага доўгатэрміновага эканамічнага разьвіцьця краіны. Аўтары, у прыватнасьці, адзначаюць праўны нігілізм, манополію дзяржавы практычна ўва ўсіх сфэрах гаспадарчай дзейнасьці, штучнае вылучэньне дзяржаўнага сэктару з рынковых варункаў гаспадараньня, адсутнасьць рынкавай інфраструктуры і гарантыяў прыватнай уласнасьці, адсутнасьць строгае фінансаваяе і дамоўнае дысцыпліны, інстытутаў санацыі і банкруцтва, празьмерную падатковую нагрузку, адсутнасьць свабоднага грашова-крэдытнага рынку, адсутнасьць рацыянальнае, эканамічна абгрунтаванае антыкрызыснае дзяржаўнае праграмы і адзінае каманды, якая можа яе ажыцьцявіць. Адзіным выйсьцем з эканамічнага крызысу аўтары бачаць выкарыстаньне энэргіі прыватнае ініцыятывы, разьвіцьцё эканамічнае свабоды. Яны абмяжоўваюць ролю дзяржавы стварэньнем рынкавай праўнай базы з адзінымі стабільнымі правіламі для ўсіх без вынятку суб'ектаў гаспадараньня і грамадзянаў. Галоўны зьмест рынковых рэформаў аўтары дакумэнту бачаць у выкананьні трыадзінага заданьня пераходнага пэрыяду: стабілізацыя — лібэралізацыя — інстытуцыйныя пераўтварэньні ўва ўсіх галінах эканомікі.

²⁰ Тамсама, с. 331—341.

Ацэнка: істотнае адрозьненне гэтага дакумэнту ад папярэдніх палягае ў тым, што ён утрымлівае апісаньне фінансавага забеспячэньня рэформаў і спадзяванага эфэкту.

«Стратэгія для Беларусі. Канцэпцыя нацыянальнага разьвіцьця». Калектыў аўтараў: Грыб М. І., Лейшуноў С. Я., Заіка Л. Ф., Раманчук Я. Ч., Злотнікаў Л. К. і інш., 2000 г.²¹

Апрача дыягназу эканамічнай сытуацыі, мэтаў і прынцыпаў рэалізацыі рэформаў дакумэнт утрымлівае дэтальны аналіз пэрспэктываў разьвіцьця беларускай эканомікі пры захаваньні існуючай эканамічнай палітыкі, падае апісаньне чарговасьці правядзеньня рэформаў, аналізуе ўспрыняцьце грамадзтвам эканамічнай сытуацыі ў краіне і прапанаваных ідэяў рэфармаваньня. Ён таксама адлюстроўвае і ўсе ранейшыя распрацоўкі канцэпцыяў рынкавага рэфармаваньня эканомікі Беларусі. У ім заяўляецца пра неабходнасьць рынкавага рэфармаваньня і адзначаецца, што эканамічныя праблемы краіны маюць сьстэмны характар.

У дакумэнце фармулююцца мэты і прынцыпы эканамічнае рэформы ў галіне манэтарнай, фіскальнай, гандлёвай, інвэстыцыйнай, цэнавай, прамысловай і сельскагаспадарчай палітыкі; апісваюцца мэханізмы стварэньня асяродзьдзя для разьвіцьця малога бізнэсу і гарантыяў правоў прыватнай уласнасьці. Вылучаюцца тры этапы рэалізацыі прапанаваных захадаў: этап лібэралізацыі эканомікі і падрыхтоўкі сьстэмнай стабілізацыі, этап стабілізацыі і стварэньня падмуркаў эканамічнага разьвіцьця, этап інстытуцыйных пераўтварэньняў, мадэрнізацыі вытворчасьці і далучэньня да працэсаў глянбалізацыі.

Ацэнка: разгледжаны дакумэнт утрымлівае ў сабе канцэпцыю разьвіцьця нацыянальнай эканомікі, якая, хаця і задае вэктар дэмакратычных рынкавых пераўтварэньняў, не зьмяшчае апісаньня пэрспэктыўнай мадэлі сацыяльна-эканамічнай сьстэмы Беларусі, мэханізмаў рэалізацыі рэформаў паводле спадзяваных вынікаў. Усё гэта не дазваляе кваліфікаваць дакумэнт як комплексную праграму рынкавага рэфармаваньня.

²¹ Тамсама, с. 372–431.

«Праграма сацыяльна-эканамічных рэформаў для Беларусі» (Каардынацыйная Рада Дэмакратычных Сілаў). *Распрацоўка: група экспэртаў на чале з П. У. Данейкам, 2001 г.*²²

Гэты дакумэнт – спроба напісаць не канцэпцыю, а сапраўдную праграму рынкавых рэформаў для Беларусі, якая прадугледжвае шырокія рэформы ў галінах манэтарнай, фіскальнай палітыкі, фармаваньня рынкавых інстытутаў і разьвіцьця прыватнага сэктару, рэструктурызацыі прамысловых і сельскагаспадарчых прадпрыемстваў, вонкаваэканамічнай і сацыяльнай палітыкі.

Сярод абвешчаных мэтаў – забесьпячэньне макраэканамічнай стабільнасьці і фармаваньне даверу бізнэсу і хатніх гаспадарак да нацыянальнай грашовай адзінкі, прывядзеньне дзяржаўных выдаткаў у адпаведнасьць з даходамі бюджэту, зьмяншэньне падатковага цяжару пры пашырэнні падатковай базы, зьняцьце абмежаваньняў пры фармаваньні цэнаў на тавары і паслугі; увядзеньне прыватнай уласнасьці на зямлю, адмова ад эмісійнага крэдытаваньня сельскай гаспадаркі; аказаньне адраснай сацыяльнай падтрымкі найбольш бедным грамадзянам; стварэньне эфэктыўнай сыстэмы прафэсійнай перападрыхтоўкі кадраў, мабільнага рынку працоўнай сілы і інш.

Кожны разьдзел утрымлівае ацэнку наяўнай сытуацыі, падае кароткую гісторыю пытаньня, апісвае мэты і заданьні рэформаў у разглядаанай галіне, абгрунтоўвае правільнасьць асноўных прынцыпаў рэформаў і фармулюе захады, неабходныя дзеля дасягненьня пастаўленых мэтаў.

Ацэнка: пры дастаткова падрабязным апісаньні мэтаў, заданьняў, кірункаў, прынцыпаў эканамічных рэформаў у дакумэнце адсутнічае апісаньне перспэктыўнае мадэлі сацыяльна-эканамічнай сыстэмы Беларусі, этапаў правядзеньня рэформаў, спадзяваных вынікаў, успрыняцьця грамадзкай думкай прапанаваных рэформаў. Дакумэнт залішне рэфлексіўны што да існуючых эканамічных праблемаў краіны. Пераважае макраэканамічны падыход да рэфармаваньня. Разам з тым дакумэнт каштоўны як спроба перайсьці ад распрацоўкі агульных канцэпцыяў да канкрэтных праграмаў эканамічных рэформаў.

²² Праграма сацыяльна-эканамічных рэформаў для Беларусі (Каардынацыйная Рада Дэмакратычных Сілаў). Менск, 2001. 180 с.

Аналіз канцэпцыяў і праграмаў незалежных групаў экспертаў дазваляе гаварыць пра істотную эвалюцыю канцэптualaльных распрацовак у галіне рэфармаваньня беларускай эканомікі, пра пераход ад нерашучых, супярэчлівых і незавершаных канцэпцыяў да выразнейшага разуменьня існасьці рынковых рэформаў і адпаведна да больш канкрэтных і рашучых праграмаў рэфармаваньня. У той жа час усе разгледжаныя дакумэнты маюць залішне рэфлексійны характар што да эканамічнай сытуацыі ў краіне. Рынкавае рэфармаваньне найчасьцей разумеецца як ліквідацыя бягучых эканамічных праблемаў.

Дзяржаўныя праекты і праграмы рэфармаваньня эканомікі

На працягу 1990-х гг. у краіне распрацоўваліся дзяржаўныя праграмы рэформаў. Найбольшая іх колькасьць зьявілася ў 1996 г., калі адбыўся канчатковы разрыў паміж афіцыйнай элітай і палітычнымі партыямі, што выявіла неабходнасьць распрацоўкі праграмаў рэфармаваньня эканомікі дзяржаўнымі структурамі. Да найважнейшых зь іх належаць:

«Плян захадаў для фінансавага аздараўленьня народнай гаспадаркі Рэспублікі Беларусі Нацыянальнага банку Рэспублікі Беларусі (на пэрыяд з 1 жніўня 1996 г. да 1 красавіка 1997 г.)»²³.

У дакумэнце робіцца дастаткова глыбокі аналіз эканамічнай сытуацыі ў краіне ў першай палове 1996 г. Падкрэсьліваецца шэраг пазытыўных тэндэнцыяў, такіх, як запавольваньне інфляцыйных і дэвальвацыйных працэсаў, зьніжэньне тэмпаў эканамічнага спаду, адаптацыя прадпрыемстваў да ўмоваў рынку, павышэньне рэальных даходаў насельніцтва. Разам з тым адзначаюцца такія нэгатыўныя тэндэнцыі, як рэзкае згарнэньне інвэстыцыйнай дзейнасьці, пагаршэньне паказьнікаў замежнага гандлю і ўзрост адмоўнага сальда гандлёвага

²³ Сборник альтернативных программ..., с. 266–330.

балаансу, павелічэньне беспрацоўя, колькасьці стратных прадпрыемстваў і дэфіцыту дзяржаўнага бюджэту.

На аснове комплекснага аналізу эканамічнай сытуацыі адмыслоўцы Нацыянальнага банку галоўнай прычынай крызыснага стану называлі нізкую канкурэнтаздольнасьць бальшыні айчынных прадпрыемстваў і эканомікі ў цэлым і тлумачылі такое становішча спадчынай сацыялістычнай эканомікі, яе агульнай адсталасьцю. У той жа час канстатуецца, што «неразуменьне органамі дзяржаўнага кіраваньня краіны макраэканамічнай сытуацыі, у якой знаходзіцца Беларусь, адсутнасьць яснасьці ў выбары шляхоў рэфармаваньня сацыяльна-эканамічных стасункаў у наваў створанай сувэрэннай дзяржаве, нерашучасьць і непасьлядоўнасьць у ажыццяўленьні эканамічных рэформаў і стала асноўнай прычынай нарастаньня крызысных зьяваў у эканоміцы краіны».

Зьвяртаецца ўвага на праблему нерэфармаванасьці рэальнага сэктару эканомікі, што ўступіла ў супярэчнасьць курсу на правядзеньне жорсткай грашова-крэдытнай палітыкі, зьніжэньне тэмпаў інфляцыі і дэвальвацыі нацыянальнай валюты, якое праводзілася Нацыянальнымі банкам у 1995–1996 гг. Дзеля разьвязаньня гэтай супярэчнасьці аўтары прапануюць плян захадаў, скіраваных на фінансавое аздаруленьне эканомікі краіны. На першым месцы – блёк захадаў для стымуляваньня інвэстыцыйнай актыўнасьці і павышэньня канкурэнтаздольнасьці айчынных прадпрыемстваў. Далей – блёк захадаў для ўдасканаленьня сацыяльнай абароны насельніцтва, рэгуляваньня даходаў і занятасьці, што адначасова прадугледжвала падтрымку малых прадпрыемстваў як спосабу павышэньня занятасьці. Трэці і чацьвёрты блёкі прысьвечаныя пытаньням удасканаленьня грашова-крэдытнай палітыкі і валютнага рэгуляваньня. Тут былі адзначаныя таксама зьмены ў характары інфляцыйных працэсаў, калі апырэджваньне інфляцыяй тэмпаў дэвальвацыі прыводзіць да набліжэньня ўнутраных цэнаў да сусьветных і да зьніжэньня паводле цэнавага чыньніка канкурэнтаздольнасьці айчыннай прадукцыі. У пяты блёк увайшлі захады для ўдасканаленьня падаткова-бюджэтнага рэгуляваньня. Яны былі аб'яднаныя супольнай ідэяй зьніжэньня ўзроўню падатковых плацяжоў для суб'ектаў гаспадараньня пры павышэньні зьбіральнасьці падаткаў. Значнае месца ў пакеце захадаў было адведзенае

разьвіцьцю фінансавага рынку (шосты блёк). У сёмым блёку пададзеныя захады ў абсягу экспартна-імпартнай палітыкі, дзе ўказваецца на неабходнасьць падтрымкі нацыянальных экспартэраў і разьвіцьця імпартазамяшчальных вытворчасцяў. Асобны блёк складаюць прапановы інстытуцыйнага характару, неабходныя для фінансавага аздаруленьня эканомікі.

Ацэнка: у дакумэнце праводзіцца глыбокі аналіз прычынаў эканамічнага крызысу 1996 г. У той жа час прапанаваная праграма рэформаў была абмежаванай і не сягала далей за захады, скіраваныя на фінансавую макраўзроўневую стабілізацыю. Паказальна, што нават гэтая праграма не была ў тагачасных умовах рэалізавана.

Наступны дакумэнт, распрацаваны ў кастрычніку 1996 г., — *«Асноўныя кірункі сацыяльна-эканамічнага разьвіцьця Рэспублікі Беларусі на 1996—2000 гг.»* (зацьверджаны Ўказам Прэзыдэнта 14 лістапада 1996 г., № 464).

У адпаведнасьці з тэндэнцыяй сацыяльнай пераарыентацыі эканамічнай палітыкі і як рэакцыя на нестабільнасьць эканамічнай сытуацыі першай паловы 1990-х гг. стратэгічнай мэтай эканамічных пераўтварэньняў дакумэнт прагалашвае павышэньне жыцьцёвага ўзроўню беларускага народу з паступовым набліжэньнем яго дабрабыту да ўзроўню высакаразьвітых эўрапейскіх дзяржаваў з дапамогай пабудовы сацыяльна арыентаванай рынкавай эканомікі.

Дакумэнт прадугледжваў: ажыцьцявіць на першым этапе макраэканамічную стабілізацыю і стварыць умовы для аднаўленьня эканамічнага росту, а на другім (пасля 1997 г.) аднавіць эканамічны рост. Гэтыя два этапы муслі быць зрэалізаванымі да 2000 г. У дакумэнце апісаньня захады для структурнай перабудовы эканомікі, у тым ліку падвышэньне эфэктыўнасьці функцыянаваньня дзяржаўнай уласнасьці, яе разьдзяраўленьне і прыватызацыя, фінансвае аздаруленьне суб'ектаў гаспадараньня праз правядзеньне працэдураў санацыі і банкруцтва; правядзеньне зямельнае рэформы праз наданьне права прыватнай уласнасьці на зямлю; разьвіцьцё прадпрымальніцтва, малога і сярэдняга бізнэсу, а таксама рынкавай інфраструктуры шляхам разьвіцьця канкурэнцыі, таварнага і фінансавага рынкаў ды рынку працы. Праграма прадугледжвае таксама захады для разьвіцьця навукі і інавацыйнай дзейнасьці, рэальнага сэктару эканомікі, актывізацыі інвэстыцыйнай дзейнасьці, карэктаваньня бюджэтна-падатковай, цэнавай, грашова-крэдытнай і валютнай палітыкі.

Нагледзячы на вялікую колькасць рынкавых захадаў, прапанаваных дакумэнтам, яны маюць палавіністы характар. Напрыклад, плянавалася завершыць прыватызацыю толькі малых дзяржаўных прадпрыемстваў і толькі разьдзяржавіць (ператварыць у акцыянерныя таварыствы з кантрольным пакетам акцыяў у дзяржавы) буйныя. Пры гэтым абумоўлівалася, што буйны дзяржаўны сэктар у эканоміцы краіны будзе існаваць яшчэ шмат гадоў, а таму неабходна павышаць яго эфэктыўнасьць: удасканалваць сыстэму кіраваньня дзяржаўнымі прадпрыемствамі, дапрацоўваць нарматыўныя дакумэнты для карэктаваньня мэханізму іх гаспадараньня з мэтай наданьня ўстойлівасьці ў працы, забяспечыць працоўную і вытворчую дысцыпліну і інш.

Празьмерная апека дзяржавы прысутнічае таксама і ў пытаннях цэнаўтварэньня (дэклараваньне рынкавых прынцыпаў пры захаваньні вагароў дзяржаўнага рэгуляваньня), разьвіцьця рэальнага сэктару эканомікі (вылучэньне ў якасьці прыярытэтных галінаў жыллёвага будаўніцтва і аграпрамысловага комплексу), разьвіцьця прадпрымальніцтва, малога і сярэдняга бізнэсу (аказаньне ім кансалтынгавай, матэрыяльнай і пратэксцыйнасьцкай дапамогі), фармаваньня рынку працы (гарантаваньне моладзі права першага працоўнага месца) і ў іншых пытаннях.

Ацэнка: дакумэнт ёсьць памяркоўнай праграмай рэфармаваньня і ўтрымлівае настолькі шырокі пералік невыразна сфармуляваных захадаў без пазначэньня канкрэтных тэрмінаў іх рэалізацыі, што цяжка зрабіць выснову, ці сапраўды праграма была выканана.

Дзеля ўзмацненьня агульнай фінансавай нестабільнасьці ў другой палове 1990-х гг., павелічэньня тэмпаў інфляцыі і дэвальвацыі нацыянальнай валюты, паніжэньня рэальнага абменнага курсу і тым самым стымуляваньня фізычных аб'ёмаў экспарту па заніжаных цэнах у краіне адбылося ажваўленьне прамысловае вытворчасьці і назіраўся рост ВУП. Тым самым галоўная мэта «Асноўных кірункаў на 1996—2000 гг.» (аднаўленьне эканамічнага росту) фармальна была ажыцьцёўленая, пры гэтым — без правядзеньня рынкавых пераўтварэньняў, што і абумовіла іх далейшае згарненьне. Што да макразэканамічнай стабілізацыі беларускай эканомікі, то яе не адбылося.

Адной з прычынаў такой сытуацыі сталася пераарыентацыя на ажыццяўленне другой праграмы – «*Праграмы сацыяльна-эканамічнага разьвіцьця Рэспублікі Беларусі на 1996–2000 гг.*», распрацаванай Эдуардам Эйдзіным (тагачасным дараднікам прэзыдэнта ў эканамічных пытаннях)²⁴. Хаця гэтая праграма і не была зацьверджаная ўрадам, яна аказала нават большы ўплыў на эканамічную палітыку, чым афіцыйныя праграмы рэфармаваньня. Яе галоўнай адметнасьцю была стаўка на хуткі эфэкт ад яе рэалізацыі і апора на «дзяржаву, якая валодае [...] добра арганізаваным, прадуктыўна і апэратыўна дзейным апаратам кіраваньня, (які) ува ўмовах крызысу здольны прадухіліць разбурэньне эканомікі і ў мінімальна кароткія тэрміны забясьпечыць неабходныя ўмовы для незваротнага пераходу да сацыяльна арыентаванае рынкавае гаспадаркі». Разам з прыватызацыяй і «дзейснай дзяржаўнай падтрымкай усіх сумленных прадстаўнікоў клясы прадпрымальнікаў» праграма прадугледжвала такія захады, як «выяўленьне найважнейшых прыярытэтных вытворчасьцяў і відаў прадукцыі і стварэньне праграмы адраснай цэнтралізаванай дзяржаўнай дапамогі ў стабілізацыі і першачарговым разьвіцьці гэтых вытворчасьцяў», ільготнае крэдытаваньне прыярытэтных галінаў, абарона мытнымі бар’ерамі айчынных вытворцаў, гнуткае дзяржаўнае рэгуляваньне цэнаў, якое «зусім ня крок назад ад рынкавых адносінаў, а наадварот, набліжае эканоміку да цывілізаванага рынку», і інш.

Акурат гэтая праграма стала ідэйнай асновай эканамічнай палітыкі другой паловы 1990-х гг. Ажыццяўленьне дэклараваных у ёй прынцыпаў «стварэньня сыстэмы „каналізацыі“ грашовай эмісіі на абслугоўваньне бягучага гаспадарчага абарачэньня» прывяло да нястрыманага друкаваньня грошай, узросту агульнай фінансавай нестабільнасьці, тэмпаў інфляцыі і дэвальвацыі нацыянальнай валюты, зьніжэньня рэальнага валютнага курсу і распродажу айчынных прадукцыі па заніжаных цэнах на замежных рынках, у выніку чаго хоць і быў дасягнуты рост у экспартаарыентаванай прамысловасьці і павелічэньне ВУП, аднак сярэдняя зароботная плата ў даляравым эквіваленце зьнізілася ўтрая (паводле рынкавага абменнага курсу).

²⁴ Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 1996–2000 годы (Основные направления). Минск, 1996. 257 с.

Наступствы ажыццяўленьня гэтай праграмы ўдалося часткова ліквідаваць толькі напачатку 2000-х гг., калі дзяржавай быў абраны курс на правядзеньне больш жорсткай грашова-крэдытнай палітыкі, на лібэралізацыю валютнага рынку і цэнаўтварэньня, на павышэньне канкурэнтаздольнасьці айчыннае вытворчасьці.

Наступная дзяржаўная праграма рэфармаваньня эканомікі, паводле якой краіна жыве і цяпер, – гэта «*Праграма сацыяльна-эканамічнага разьвіцьця Рэспублікі Беларусі на 2001–2005 гг.*» (зацьверджаная Ўказам Прэзыдэнта Рэспублікі Беларусі 8 жніўня 2001 г., № 427)²⁵. У ёй апісваецца існуючая ў краіне сацыяльна-эканамічная сытуацыя, вызначаныя мэты, асноўныя кірункі макраэканамічнай палітыкі, а таксама заданыя і сцэнары разьвіцьця беларускай эканомікі на першую пяцігодку XXI ст. Як і ў папярэднім дакумэнце («Асноўныя кірункі сацыяльна-эканамічнага разьвіцьця Рэспублікі Беларусі на 1996–2000 гг.»), праграма ў якасьці стратэгічнай мэты вызначае «павышэньне дабрабыту народу і набліжэньне ягонага ўзроўню да ўзроўню эканамічна разьвітых эўрапейскіх дзяржаваў». Акцэнт зроблены на павышэньні эфэктыўнасьці рэальнага сэктару, на тэхнічным пераўзбраеньні і мадэрнізацыі эканомікі. Асобна ў дакумэнце падаецца блёк рынковых пераўтварэньняў, куды ўвайшлі пытаньні разьдзяраўленьня і прыватызацыі дзяржаўнай уласнасьці, разьвіцьця прадпрымальніцтва, малога і сярэдняга бізнэсу, фармаваньня рынкавай інфраструктуры і кадравага забесьпячэньня. Нічога істотна новага ў гэтых пытаньнях дакумэнт ня ўтрымлівае. Ён захоўвае асьцярожнае стаўленьне да прыватызацыі: «у прагназаваным пэрыядзе мяркуецца не адначасовая прыватызацыя, а паступовае рэфармаваньне». Тая ж апека з боку дзяржавы ў пытаньнях разьвіцьця прадпрымальніцтва: «дыфэрэнцыяваная і адрасная дзяржаўная падтрымка прадпрымальніцтва, малога і сярэдняга бізнэсу пры рэалізацыі імі інвэстыцыйных праектаў у прыярытэтных кірунках». Тыя ж расплывістыя фармулёўкі без канкрэтных тэрмінаў ажыццяўленьня запланаваных захадаў. Праўда, мяркуецца далей разьвіваць жыллёвае будаўніцтва на безэмісійнай аснове з максымальным выкарыстаньнем пазабюджэтных крыніцаў фінансаваньня (асноўны чыньнік эканамічнай нестабільнасьці другой паловы 1990-х гг.).

²⁵ Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2001–2005 годы. Минск, 2001. 167 с.

Плянзецца таксама актывізаваць структурную перабудову эканомікі, пашырыць сфэры рынкавага цэнаўтварэньня, скараціць перакрываванае субсыдыяваньне энэргатарыфаў для насельніцтва і прамысловасьці. Прысутнічае таксама разьдзел, прысьвечаны разьвіцьцю рынку каштоўных папераў, чаго не было ў «Асноўных кірунках».

Ацэнка: канцэптуальна дакумэнт нічым істотна не адрозьніваецца ад «Асноўных кірункаў», распрацаваных у 1996 г. Асаблівасьцю гэтых абодвух дакумэнтаў ёсьць іхная скарынная прыземленасьць, асьцярожнасьць і невыразнасьць у фармуляваньні прапанаваных захадаў.

Высновы

На сёньня ў Беларусі няма амбіцыйнае праграмы рынкавых рэформаў, якая б прадугледжвала хуткае рэфармаваньне беларускай эканомікі і яе інтэграцыю ў міжнародную эканамічную сыстэму. Не існуе праграмы, якая б ставіла за мэту ўступленьне Беларусі ў Эўрапейскі Зьвяз.

Новая праграма мае прапанаваць выразьлівы абраз будучай эканамічнай сыстэмы краіны, заснаванай на рынкавых прынцыпах без апекі дзяржавы; сфармуляваць канцэпцыю вызваленьня прыватнай ініцыятывы і разьвіцьця на гэтым падмурку беларускай эканомікі. Яна мае таксама адлюстроўваць зьмены эканамічнае сытуацыі ў Беларусі, зрабіць акцэнт на рэфармаваньні рэальнага сэктару эканомікі, а ня толькі на дасягненьні фінансавай стабілізацыі. Апрача ўнутраных зьменаў яна мусіць таксама адлюстроўваць зьмены эканамічнай сытуацыі ў сьвеце, у тым ліку пашырэньне Эўразьвязу на ўсход.

Выпрацоўцы новай праграмы спрыяюць рост прыхільнасьці грамадзкай думкі да рынкавых пераўтварэньняў і эўрапейскай інтэграцыі. Выходзячы з гэтага, праграма мусіць прапаноўваць канкрэтныя шляхі правядзеньня рынкавых рэформаў у Беларусі і тых захадаў, што неабходна здзейсьніць дзеля ўступленьня Беларусі ў СГА і ЭЗ.

Важнай ідэяй будучай праграмы мусіць стаць ня проста дасягненьне вышэйшага ўзроўню жыцьця на аснове эканамічнага росту і павышэньня рэальных даходаў насельніцтва, а стварэньне спрыяльных, камфортных умоваў для жыцьця і актыўнай дзейнасьці чалавека, дасягненьне ім упэўненасьці ў тым, што заўтрашні дзень будзе *лепшы* за ўчарашні.